

P Á R I S I N A P L Ó (III.)

Irta: FORGÁCS ANTAL

Hajnali három órakor érte el a vonat a francia határt. Minden nyugtalanság, az utolsó napok és hetek izgalmai, az egész elmúlt élet egy pillanatra elcsendesedett bennem. Körülnéztem s azt hiszem kissé ijedt voltam és bizalmatlan, mint a hajótörött, aki nagykeservesen végre partot érve, rémülten tekint vissza a rosszindulatu, megvadult vizekre, mint-ha csak attól félne, hogy egy mindenre elszánt hullám ide is utána merészkedik. A kis határállomás meglehetősen néptelen volt. Három pénzügyőr és két kézkubonyos vasutas sétált a perronon. Ez volt minden.

A vasutasok később a kocsik körül kezdtek fontoskodni. Hosszunyelű kalapácsaikkal éppen olyan nagy szakértelemmel csapkodták a kerekeket, mint gyékényesi, trieszti, vagy milanói kollégáik.

Ez a civilizáció — gondoltam — a technika nagy kozmopolitizmusa. A mozdonyvezetők, a pályaőrök s a kocsellenőrök mindenütt egyformán dolgoznak és ez megnyugtató. De nem uniformizálta-e már ez a fejlett technika *minden tekintetben* az országokat? — ötlött fel bennem a kérdés, s nyugalmam egyszeriben oszladozni kezdett. A partot ért hajótörött ugyanis még a szárazon is sokáig úgy mozog, mintha minden pillanatban újabb örvény, újabb gyilkos forgó fenyegetné...

Azután a vonat elindult, és elkezdődött Franciaország. Az órára tekintettem: egynegyednégy volt.

*

Öt óra volt, amikor az első katonavonattal találkoztunk. Azután negyedórás megszakításokkal újabb és újabb vonatok jöttek.

— Az ördög vigye el! — mondta a kalauz a kocsi folyosóján — ha ez így megy, minden állomáson leállítanak majd bennünket, s legalább két óras késésünk lesz Párizsig.

Nem feleltem néki. De mit is felelhettem volna? Irigyeltem őt. Igen, így kell élni, így kell beágyazva lenni a mesterség apró, bonyolult, s nagyon finom részleteibe. Európa széthullni készül, a civilizáció utolsó óráit éli, minden illúzió, amit az ember magában kulturával, humánussal kapcsolatban felépített, percek alatt megsemmisülhet, s néki, kistermetű, öregedő, ötven év körüli vasutasnak, itt Valorbe és Párizs között, a katonavonatok nem juttatnak mást az eszébe, csupán a kétórás késést.

A vonat egy jelentéktelen állomáson váratlanul megállt.

— Mit mondtam! — csattant fel dühösen a kis öreg és leugrott a vonatról.

A gyors husz percet vesztgelt. Három katonavonat elvonulását kellett megvárniuk. Amikor ismét tovább indultunk, az öreg dohogva jött vissza a folyosóra.

— Nagy vonatokat nem lehet leállítani — morogta — ez szabálytalan.

— Kedves uram, mindaz, ami velünk az utolsó huszonöt esztendőben történt, szabálytalan. Megszokhatta volna már e dolgot... Nézze csak, oly országból jövök, amelynek már a dédnagyapám is állampolgára volt, s ebben az országban éltem és dolgoztam én is, egészen mostanáig, huszonkilenc éves koromig. És most ott kellett hagynom mindent, családot, mun-

kát, már elért eredményeket. De lehet, hogy magának van igaza, s mindennél fontosabb a pontos menetrend — mondtam volna néki, ha jól beszélne franciául.

E helyett azonban csak ezt kérdeztem:

— Hisz Ön a háboruban?

— A háboruban nem lehet hinni — felelte rendreutasítóan.

Másképpen próbáltam szerencsét:

— Gondolja, hogy háború lesz?

Válat vont:

— Nem hiszem, de manapság minden lehetséges. A jelek azt mutatják, hogy csakugyan készül valami.

Majd csak, hogy hozzá nem tette:

— ...ha már egyszer a menetrendet is felkavarják.

— Fél a háborútól?

— Nem érdekel. Elmultam ötven éves, gyerekeim pedig nincsenek — felelte, azután tovább ment.

Ijedten néztem utána. Iménti kételyeimnek lehet reális alapja? Hát nemcsak mesterségük külső megnyilatkozási formái egyformák az embereknek Gyékényesen és Valorbeban?...

*

Ez a kalauz volt az első francia, akivel beszéltem. Igen, a „franciák“. Tudom, nyegleség és felületesség, ha az ember így fogalmaz és így osztályoz. Hisz ezt teszi a reakció is: „a zsidók“. A kis, öreg kalauz pontosan úgy vélekedett a világ eseményeiről, mint egy szolnoki, vagy szombathelyi kollegája. Legfeljebb kissé indulatosabb volt, mert még nem tanulta meg a saját bőrén, amit az előbb említettek már nagyon jól tudnak, hogy vélt igazságaink nem arra valók, hogy minden esetben és azonnali kimondjuk azokat.

Igen, a franciák. Jól tudtam, hogy a mellett a Franciaország mellett, amit ez a kalauz képvisel, gyárakban, szervezetekben, egyesületekben, egyetemeken, könyvtárakban, kávéházakban, könyvekben, versekben, festményekben és szobrokban van egy másik Franciaország is, de bevallom, mégis csak csalódást okozott a kis öreg. Budapestről hozott, s az utazás izgalmaitól megnövekedett elképzeléseim alapján, talán azt vártam, hogy feleletül kissé primitíven megfogalmazott kérdéseimre, nagy tirádába kezd, amelyben benne lesz minden: vigasz a megaláztatásokért, sok szeretet, nagyon sok megértés, még több indulat, s emellett biztatás a jövő tekintetében.

Kalauzom, a szakma e megszállottja, azonban ment tovább, közömbösen, mint maga az Idő, s füttyült háborúra, füttyült Közép-Európára és füttyült reám.

*

A franciák... Párizs! Talán még egy óra és ott leszek. Amint ezt így megfogalmaztam, egyszeriben kényelmetlenül éreztem magam. Féltetni kezdtem Párizst, az én Párizsomat, amelyet versekből, regényekből, festményekből és fényképekből állítottam össze. Az én városomnak külön levegője, külön szokásai, külön megvilágítása, sőt külön spleenje is volt, és büszke voltam rá, hogy nemcsak a kolportázs-regényírók, kupléköltők, szabók, kalaposnók, droguisták és az öreg kéjencek Párizsától különböznek, de különbözik a sznobokétól és a jólinformáltakétól is.

— Jövök a számonkéréssel. Párizsnek most felelnie kell — gondoltam zavartan s nem minden nagyképűség nélkül.

A vonat pedig robogott, egyre magasodó épületek előtt, sorompók között és váltók fölött. Azután sok szemafor következett, a sínpárok hirtelen megszámlálhatatlanná szaporodtak, azután sok tüzfalat láttam, s egy távoli háztetőn óriási hirdetést: Byrrh. A vonat fékezett. Párizsban voltam.

*

Az első nap Párizsban... Ettől féltém a legjobban. Rettegtem attól az émelyítő, sznob elragadtatástól, amelyet, ha utleírásokban, életrajzokban, vagy regényekben olvastam róla, mindig erősen balkáninak éreztem. De ezek a katasztrófát sejtető órák e tekintetben megkönnyítették a helyzetemet.

Az ucca különben pontosan a leírásoknak megfelelő volt. Márai, Cs. Szabó, Hevesi András jó munkát végeztek. Még minden funkcionált, még minden a helyén volt. Csak éppen valami végzetes volt a levegőben. A rik-kancsok félóránként új kiadásokat árultak, kétségbeesetten törtek maguknak utat a tömegben, s hörögve kiabálták a híreket. Az emberek pedig, izzadságtól fényes homlokkal szaladtak utánuk. Volt olyan, aki a Paris Soir minden kiadását megvette, már hat ujságot szorongatott a hóna alatt, s most alig várta, hogy a hetedikért is lefizethesse az ötven centimest. Az egész város személyes ügyének érezte mindazt, ami a világban történik. A Quartier Latin-kávéházai éppen úgy megteltek katonai, diplomáciai és külpolitikai szakértőkkel, mint Budapesten a Japán vagy az Abbázia kávéház.

A Paris Soir kiadásai később már huszpercenként követték egymást. Lehetett-e ilyen körülmények között a városra figyelni? A Louvre, a Szajna parti könyvtárak, a Notre Dame, a Montparnasse?... Oly időben érkeztem meg Párizsba, amikor a hívők, a Szent Lajos szigetén épült pompás katedrális helyett, Chamberlain esernyője felé tekintettek áhitattal.

*

Jöttek a hírek: „Az angol miniszterelnök Berchtesgadenba utazott.“ Ujabb hír: „Nincs megegyezés!“

Az emberek kissé már elfásultak. Csupán a mindenáron való megegyezés, a „béke“ hívei hangoskodtak. Soha nem láttam még ilyen harcias kedvű, ilyen rosszindulatu pacifistákat.

Azután alig mult el huszonnégy óra: „Chamberlain utazik Godersbergbe“. Majd: „A godersbergi találkozó kudarca“.

A godesbergi találkozó estélyén a Café Dome-ban ültem, amely egyesek szerint már nem is kávéház, hanem maga a végzet, s itt egy svéd festőművésznövendék sorra járta az asztalokat, mindenkitől megkérdezte: lesz-e háború, s a feleleteket feljegyezte. Amikor az asztalomhoz ért, a szavazás éppen így állt: 146 igen, 15 nem. Ezen az estén outsider volt a béke...

*

Mindig frivolnak, sőt barbárnak éreztem, ha valaki, egy vörösfedeles Baedekert szorongatva a hóna alatt, elindul „megnézni“ egy várost. Még Párizsnál sokkal kevésbé szenzibilis városok sem mutatják meg magukat az idegennek, aki jön, aztán mint valami népvándorláskorabeli hódító,

láttni és győzni akar, reggeltől estig szaladgál, elmegy a Louvreba, be-
kukkant a Rodin és Chung muzeumba, végigrohan a Szajna parton a
nagy Boulevardon, a Champs Elyséesen, a Montmartren, a Montparnassen,
ellátogat Napoleon sirjához és az Eifel toronyhoz, azután azzal a jóleső
érzéssel távozik, hogy „látott mindent.“ Tudtam, hogy nincs reménytele-
nebb vállalkozás, mint „megnézni“ Párizst, s a Dome kávéházbeli estém
utáni napon reggel nyolc órakor mégis talpon voltam már, s mint akinek
nagyon-nagyon sietős a dolga, kapkodva, szinte szaladva kezdtem „meg-
tekinteni“ Párizst.

Holnap talán már minden késő lesz — gondoltam — sőt nem tud-
hatom, hogy mire a Metro alagutjából most felmászom, nem talállok-e
csupán egy repülőgépbomba súlytotta kőhalmazt, a Szajna jobbpartján,
azon a helyen, ahol a miloi Venuszt s Monna Lizát őrizték. Kissé meg-
gyorsítottam a lépteimet, hadd dicsekedhessem el egyszer — ha túléltem
mindazt, ami most következik — hogy utolsónak láttam e műalkotásos-
kat.

Elkéstem. A Louvret „bizonytalan időre“ bezárták. A muzeum épülete
előtt teherautók álltak, s munkások hordták le rájuk a képeket és a szobro-
kat. Így, oldalt fordítva, s egy rozoga teherautónak támasztva láttam meg
legelőször a Louvre néhány kincsét.

*

Ha már a festményeket, szobrokat nem láthatom, legalább a könyvek
közt vigasztalódom — gondoltam szeptember 24-én reggel s elindultam a
St. Genévieve könyvtár felé.

A könyvtár kapuján primitív kézírással teleirt papir függött: „A moz-
gósítás következtében alkalmazottaink bevonultak, a könyvtárat bezártuk.“

A rue Soufflot-on láttam meg az első mozgósítást hirül adó falra-
gaszt. Kis csoport vette körül a véstjósító hirdetőmenyt, amely nem volt na-
gyobb, mint egy budapesti zálogcédula. A kis csoport tagjai nem voltak
„komolyak“ és nem voltak „kétségbeesettek“. Igaz, nem is lelkesedett kö-
zülük senki. Oly csendes, meglepetés nélküli megilletődöttséggel fogadták
a falragasz hirdetését, mint a család, egy régóta haldokló rokon halálának
hírét. Elolvasták a rövid, kissé pattogó mondatokat, azután indultak to-
vább. A férfiak talán csomagolni...

*

Délután elindultam a Gare de l'Este felé. A Boulevard de Sebastopol-
on és a Boulevard de Strasbourgon, az autók, mint egy óriási, végelátha-
tatlan temetési menetben, mind egy irányban, a pályaudvar felé haladtak.
A Gare de l'Este előtti téren mozdulni sem lehetett. A bevonulók csoport-
okba verődve vitatkoztak. Itt Csehszlovákia térképét tanulmányozták, ott
egy primitív rajzon a spanyol polgárháború alakulását magyarázta valaki,
amott meg Lengyelország magatartásáról vitatkoztak. A rue du Faubourg
Saint Martin sarkán egy nagyobb csoport az Internationalet kezdte énekel-
ni, azután kiáltások hallatszottak: néhány francia kormányférfit küldtek
a „poteau“-ra. Jólöltözött férfiak, akik talán tegnap még a Café de la Paix
teraszán, elegáns hölgyek társaságában fogyasztották az apéritifet, most itt
ültek rozoga katonaládáikon, mások pedig a földre telepedtek. Szóval meg-
kezdődött a háborús életnek az a felelőtlen mocska, amelyről Remarque és
társai oly sokat, s oly részletesen írtak.

„Bucsuzkodási jeleneteket“, apjukért sikoltó gyerekeket, siró, kezüket

tördelelő nőket, az 1914 júliusáról készült képek, rajzok s leírások ez elengedhetetlen „kellékeit“ azonban nem láttam. Különböben is, feltűnően kevés volt a kísérlő.

*

Akarták-e a franciák a háborút? Nem tudom. Ezekben a napokban még nem sokat ismertem közülük. A Boulevard St. Michael-en a Dupontban három pincér lelkesedett érte, kettő a mindenáron való megegyezés híve volt. A szállodásom pedig kijelentette: „Barbárság volna Franciaországot háborúba vinni egy oly ország ügye miatt, amelynek még a nevét sem tudjuk kimondani.“

— De hiszen nemcsak annak az egy országnak az ügyéről van szó.

— Ezt lehet, hogy Ön tudja, de a bevonultak jelentős része nem így vélekedik — felelte indulatosan.

Azután jött München, s a megegyezés. Ezen az estén a Dupontban egy pacifista hajlandóságú pincér lelkesedve mondta egy francia diáknak:

— Béke van, Uram!

A diák legyintett, de nem felelt.

Másnap korán reggel a Luxembourg kertben jártam. Mintha a világban mi sem történt volna, öreg urak ugráltak a gyepen és criquettet játszottak.

A RASZIZMUS IDEOLÓGIAI SZEREPEI

Irta: FÖLDES FERENC

1.

Ugyanazon elmélet különböző szerepet tölthet be a társadalomban. Ez a szerep mindig a társadalmi fejlődés fokától függ. Ez az összefüggés annál közvetlenebb, világosabb, mennél közelebb áll az elmélet a társadalom létproblémájához, a gazdasági problémához.

A raszista eszme kiindulópontja föltétlenül *Gobineau*. Vannak ugyan előtte is, főként Németországban, próbálkozások, raszista szempontból eredő megkülönböztetések, mint *Jahn* „Deutsches Volkstum“-jának „szent faja“ (1809) vagy *Frederic List* gondolatai a latin, szláv és germán fajról, de mindezek csupán kezdeményezések *Gobineau* széles koncepciójához képest.

Nézzük át egy pillanatra az 1848-as Franciaországot, mert ez az a kor, melyben *Gobineau* aktív politikai szerepet tölt be és ez az a kor, melyben alapvető raszista munkáját az „*Essai sur l'inégalité des races humaines*“-t írja.

Az 1848-as párizsi forradalom a polgárság teljes uralomrakerülési törekvésének második szakasza. Ezt a szakaszt már a munkásság erőteljes jelentkezése jellemzi. A köztársasági párt ideiglenes kormánylistájával szemben, — melynek összeállítása egyrészt a francia polgárságot és Európát akarta megnyugtatni (*Lamartine*), másrészt a munkásság leszerelését akarta a tömegek előtt rokonszenves egyéniségekkel (*Arago*, *Ledru-Rollin*) elérni, — a „társadalmi“ forradalmárok a *Reform* szerkesztőségében ellenlistát állítanak fel, melyben a forradalmi lapok szerkesztői